
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого
Національна академія правових наук України
Благодійна організація «Благодійний фонд “Мир і порядок”»

**СУЧАСНА
АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВА
ДОКТРИНА ЗАХИСТУ
ПРАВ ЛЮДИНИ**

Тези доповідей та наукових повідомлень
учасників науково-практичної конференції

(м. Харків, 17–18 квітня 2015 року)

Харків
«Право»
2015

<i>Бойко Ірина Володимирівна</i> ДО ПИТАННЯ ТРАНСФОРМАЦІЇ ПОГЛЯДІВ НА ПРЕДМЕТ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА.....	115
<i>Банчук Олександр Анатолійович</i> АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ РЕФОРМУВАННЯ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО ОРГАНИ ПРАВОПОРЯДКУ В УКРАЇНІ.....	119
<i>Білова Ольга Валентинівна</i> СУДОВИЙ КОНТРОЛЬ ЗА ВИКОНАННЯМ СУДОВИХ РІШЕНЬ В АДМІНІСТРАТИВНИХ СПРАВАХ.....	122
<i>Волох Олександр Костянтинівич</i> ІНФОРМАЦІЙНЕ СУСПІЛЬСТВО ТА ЗАХИСТ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ.....	125
<i>Джафарова Олена В'ячеславівна</i> ЩОДО РОЗУМІННЯ РЕЄСТРАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК ОДНОГО ІЗ НАПРЯМІВ ДОЗВІЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	128
<i>Загуменна Юлія Олександрівна</i> АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗАХИСТУ ПРАВ ГРОМАДЯН У ДІЯЛЬНОСТІ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ УКРАЇНИ.....	132
<i>Задихайло Олена Анатоліївна</i> АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВ І СВОБОД ГРОМАДЯН У СФЕРІ КУЛЬТУРИ В УКРАЇНІ.....	136
<i>Зима Олександр Тарасович</i> ПРАВО НА ІНФОРМАЦІЮ ТА НЕДОБРОСОВІСНА РЕКЛАМА.....	140
<i>Зуй Валентина Василівна</i> ЩОДО ПРОБЛЕМНИХ АСПЕКТІВ ПІДСУДНОСТІ СПРАВ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ УКРАЇНИ.....	143
<i>Ігнатченко Ірина Георгіївна</i> СУЧАСНІ ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВІДНОСИН ЩОДО РЕАЛІЗАЦІЇ ТА ЗАХИСТУ ПРАВ ГРОМАДЯН У СФЕРІ КУЛЬТУРИ.....	148
<i>Калмикова Яна Сергіївна</i> ЗЛОВЖИВАННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИМИ ПРАВАМИ ПІД ЧАС ДОКАЗОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ.....	152

<i>Коваль Анна Миколаївна</i>	
ДО ПИТАННЯ ПРО ПОНЯТТЯ ОХОРОНОЮ ДОРОВ'ЯНОГО ПРАВА	156
<i>Коваль Микола Васильович</i>	
ПРАВА ЛЮДИНИ ЯК БАЗИСНА ПІДСТАВА ФОРМУВАННЯ	
САМОСТІЙНОЇ ГАЛУЗІ ЮРИДИЧНОЇ НАУКИ	
ТА ГАЛУЗІ ЗНАТЬ.....	160
<i>Ковтун Марина Сергіївна</i>	
ДО ПИТАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА ГРОМАДСЬКОСТІ	
НА УЧАСТЬ У ФОРМУВАННІ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ	
АНТИМОНОПОЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ.....	165
<i>Ковтун Віталій Іванович</i>	
ЩОДО МЕХАНІЗМУ ЗАХИСТУ ПРАВА НА ПОВАГУ	
ДО ЛЮДСЬКОЇ ГІДНОСТІ	167
<i>Компанієць Ігор Миколайович</i>	
АДАПТАЦІЯ АДМІНІСТРАТИВНОГО ЗАКОНОДАВСТВА	
ДО ЗАКОНОДАВСТВА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ	
ЯК ЗАПОРУКА ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ	170
<i>Константи́й Олександр Володимирович</i>	
КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЗАХИСТУ ПРАВ ТА ІНТЕРЕСІВ	
ФІЗИЧНИХ І ЮРИДИЧНИХ ОСІБ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ	
СУДОЧИНСТВІ УКРАЇНИ	173
<i>Марченко Олена Олександрівна</i>	
ОЗНАКИ КОМПЕТЕНЦІЙНОГО СПОРУ.....	177
<i>Мердова Ольга Миколаївна</i>	
ЗАХИСТ ПРАВ І ЗАКОННИХ ІНТЕРЕСІВ ЛЮДИНИ	
В АДМІНІСТРАТИВНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ	
ВНУТРІШНІХ СПРАВ.....	181
<i>Парашиця Сергій Павлович</i>	
ЗАКОНОДАВЧЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ ОСОБОЮ	
ЗБРОЇ З МЕТОЮ САМОЗАХИСТУ	184
<i>Писаренко Надія Борисівна</i>	
ВПЛИВ РІШЕНЬ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ	
НА ФОРМУВАННЯ ПОЗИЦІЙ З ПРИВОДУ ЗАСТОСУВАННЯ	
ОКРЕМИХ ПОЛОЖЕНЬ ЗАКОНОДАВСТВА	
ПРО АДМІНІСТРАТИВНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ	188

творення суспільства таким чином, щоб у ньому були реалізовані справедливість, талант і духовні сподівання, щоб кожен її громадянин зміг повністю розкрити свій справжній потенціал.

Калмикова Яна Сергіївна,
кандидат юридичних наук,
Науково-дослідний інститут
державного будівництва та місцевого
самоврядування Національної
академії правових наук України

ЗЛОВЖИВАННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИМИ ПРАВАМИ ПІД ЧАС ДОКАЗОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Останнім часом проблема зловживання процесуальними правами викликає жвавий інтерес у науковців та практиків. На сьогодні накопився значний масив зловживань процесуальними правами під час процесу доказування у справах, які розглядаються в порядку адміністративного судочинства.

Права та обов'язки осіб, які беруть участь у справі, встановлюються в ст. 49 Кодексу адміністративного судочинства України (далі — КАС України). Зокрема, до прав, які стосуються безпосередньо доказової діяльності, належать: 1) надання усних та письмових пояснень, доводів та заперечень; 2) надання доказів та участь у їх дослідженні; 3) висловлення власної думки з питань, які виникають під час розгляду справи, постановка питань іншим особам, які беруть участь у справі, свідкам, експертам, спеціалістам, перекладачам. Добросовісна реалізація зазначених прав під час доказування сприяє встановленню істини у справі, а отже, досягненню мети доказової діяльності — визначення фактичних обставин справи. У процесі такої діяльності небайдуже, хто зобов'язаний бути активним у встановленні факту, оскільки завжди має бути можливість покласти наслідки його недоведеності на когось із учасників процесу. Однак на практиці постає питання про межі такої активності під час доказової діяльності та недопущення зловживання нею.

У першу чергу, спонукаючим мотивом до зловживання процесуальними правами є різна матеріальна та процесуальна заінтересованість сторін у результатах розгляду справи. Потенційна рівність прав сторін не означає їх однаковість, оскільки кожна зі сторін для досягнення певного результату законом наділена відповідними засобами захисту, процесуальними правами, які мають добросовісно використовуватися. Сам результат розгляду справи залежить від активності сторін, яка реалізується в процесі змагальності, і зокрема в доказовому процесі.

Так, у загальному розумінні зловживання правом може виявлятися у такому: 1) зловживання правом на звернення до суду; 2) зловживання правом при встановленні порядку розгляду справи; 3) навмисне затягування процесу; 4) зловживання правом щодо пред'явлення доказів; 5) зловживання з приводу заявлення клопотань; 6) зловживання правом щодо тягара доказування.

Обов'язок доказування в адміністративному судочинстві відповідно до ст. 71 КАС України розподіляється таким чином: позивач повинен довести обставини, якими він обґрунтовує позовні вимоги, тобто підстави позову; відповідач повинен довести обставини, якими він обґрунтовує заперечення проти позову. Втім основний тягар доказування у справі покладається на відповідача — суб'єкта владних повноважень (ст. 3 КАС України). Відповідачі в позовному провадженні можуть штучно затягувати розгляд справи через нез'явлення до суду, користування різними процесуальними можливостями для затримання розгляду справи та винесення судового рішення, неподання до суду наявних у них доказів. Як із цим боротися? В Англії, Франції, США діє принцип концентрації процесуального матеріалу, за яким сторони зобов'язані подавати одразу весь матеріал, який є в їх розпорядженні, а не окремими частинами, щоб не створити для другої сторони труднощів або несподіванок у судовому засіданні при розгляді справи по суті. Цей принцип не допускає, щоб сторони навмисно утримувалися від подання будь-яких доказів, які вони мають.

Іншою проблемою є зловживання учасниками адміністративного процесу своїми процесуальними правами — використання їх усупереч дійсному призначенню (з метою створення перешкод для ухвалення законного та обґрунтованого судового рішення, затягування строків розгляду справи). Слід зазначити, що не тільки від добросовісної поведінки

позивача та відповідача може залежати хід вирішення справ, а й інших осіб, які беруть участь у справі (свідки, експерти, перекладачі).

Найпоширенішою проблемою для суду під час розгляду справи є недостовірність інформації по справі. Тому діяльність суду має бути спрямована на підвищення рівня інформованості шляхом дослідження обставин справи та доказів, які мають значення для справи. Поряд із дефіцитом інформації іншою проблемою є інформаційне перенасичення судді. Зростаючі інформаційні потоки по справі можуть призвести до появи у судді психологічного перевантаження і почуття дискомфорту, ризику поринання у так зване «інформаційне сміття» — відомостей, які не мають безпосереднього відношення до справи, що розглядається. Зазначене актуалізує необхідність фільтрування суддею інформаційних потоків, вхідної інформації по справі, що потребує ефективного пошуку доказової інформації на її оформлення на виході шляхом постановки законного та обґрунтованого рішення у справі.

На думку вчених, більшість процесуальних зловживань є наслідком абсолютизації принципу диспозитивності. У зв'язку з цим потребує розроблення механізм запобігання та протидії недобросовісному використанню інститутів правосуддя. Йдеться перш за все про надання суду повноважень вести провадження у більш ефективний спосіб та впливати на негативну поведінку учасників процесу. Практика розгляду справ доводить, що заінтересована особа зобов'язана тільки належним чином вчиняти процесуальні дії (а не здійснювати «маневри», щоб виграти час), використовувати можливості, передбачені правом, з метою оптимізації судового розгляду.

Необхідність протидії процесуальним зловживанням вбачається також при аналізі міжнародних нормативно-правових актів. Зокрема, невиправдане затягування судового процесу порушує права інших учасників судового процесу та суперечить вимогам ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р., учасником якої є Україна, стосовно права кожного на розгляд його справи судом упродовж розумного строку.

Утім, доводиться констатувати, що у чинному КАС України не передбачено механізмів, які б протидіяли процесуальним зловживанням. Його норми (статті 49, 50, 51) не містять заборони щодо зловживання правом на пред'явлення позову та іншими процесуальними правами. У зв'язку з цим на сьогодні особи не несуть жодної відпові-

дальності за зазначені недобросовісні дії. Тому в ст. 50 КАС України доцільним є встановлення заборони зловживання правом на звернення до суду, а також іншими процесуальними правами. Екзистенція сторін у справі повинна бути базисною умовою, відправним пунктом добросовісної поведінки під час доказування у судовому процесі. В основу принципу добросовісності покладено неприпустимість зловживання правом, своєрідного спотворення права. Давньоримська максима «*Qui suo utitur neminem laedit*» («Хто використовує власне право, не шкодить нікому») сьогодні завдяки принципу неприпустимості зловживання правом трансформується у формулу: «Хто використовує власне право добросовісно і розумно, не шкодить нікому». З метою запобігання негативним наслідкам зловживання процесуальними правами суд повинен відмовити у задоволенні відповідного клопотання, наслідком якого було б зловживання учасником процесу своїми правами. Застосування таких процесуальних наслідків визначальною мірою потребує з'ясування питання про співвідношення активності суду та активності учасників процесу, оскільки у провідних країнах відбувається переосмислення загальних засад судочинства в напрямі переосмислення активності суду. З цього приводу А. О. Селіванов, досліджуючи німецьку судову систему, зазначає, що вона спрямована на «якісне здійснення правосуддя». На нашу думку, в умовах змагальності та диспозитивності така активність суду є необхідною, у тому числі й з метою перешкодження зловживанню правами. Наприклад, неподання або несвоєчасне подання доказів без поважних причин, спрямоване на затягування процесу, може бути розцінене судом як зловживання процесуальними правами, що потребує мотивування у судовому рішенні.

Викладене дає підстави стверджувати, що в адміністративному судочинстві зерном надії залишається досягнення балансу між активністю суду та диспозитивністю сторін шляхом встановлення загальної заборони зловживання процесуальними правами, а також санкцій за ці дії, у тому числі й окремо за допущені зловживання конкретними процесуальними правами. Необхідно чітко усвідомити те, що зловживання процесуальними правами як явища правової дійсності неможливо ліквідувати повністю та стовідсотково узгодити інтереси всіх учасників процесу. Проте його необхідно зменшити до мінімуму, і це відповідає державним інтересам та повинно стати одним із основних мотивів удосконалення судового процесу.